

ŠEIMINIUOSE NAMUOSE GYVENANČIŲ VAIKŲ ĮGALINIMO PROCESĄ LEMIANTYS VEIKSNIAI

Prof. dr. Vida Gudžinskienė

Mykolas Romeris universiteto

Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas

Edukologijos ir socialinio darbo institutas

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Telefonas +370 5 2714716

Elektroninis paštas vida.gudzinskiene@mruni.eu

Jolita Jurgelevičienė

Varėnos socialinių paslaugų centras

M. K. Čiurlionio g. 61A, LT-65219 Varėna, Lietuva

Telefonas +370 648 25767

Elektroninis paštas jolituliss@gmail.com

Pateikta 2025 m. rugsėjo 25 d.

Parengta spaudai 2025 m. gegužės 19 d.

DOI: 10.13165/SD-25-23-1-03

Santrauka

Straipsnio tikslas – atskleisti šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų įgalinimo procesą lemiančius veiksnius, remiantis juose dirbančių socialinių darbuotojų patirtimi. Probleminis klausimas: kokie veiksniai lemia veiksmingą vaikų įgalinimą? Tyrimo duomenys surinkti pusiau struktūruoto interviu metodu. Jie apdoroti kokybine turinio analize, išskiriant kategorijas ir subkategorijas, priskiriant patvirtinančiuosius teiginius. Kokybinė turinio analizė atlikta laikantis induktyvios, tyrimo duomenimis grįstos kategorijų ir subkategorijų sudarymo logikos. Gauti tyrimo rezultatai interpretuojami ir analizuojami, o diskusijos dalyje siejami su kitų autorių mokslinėmis išvaidomis. Tyrimu atskleista, kad šeiminiuose namuose

gyvenančių vaikų įgalinimo procesą lemiantys veiksniai yra susiję su vaikais ir socialiniais darbuotojais. Kokybinio tyrimo rezultatai parodė, kad veiksmingiausi užių vaikų įgalinimo veiksniai yra motyvavimas keltis ateities tikslus ir jų siekti, skatinimas atrasti pomėgių, tobulėti, savivertės kėlimas. Be to, šeiminių namų socialiniams darbuotojams sekasi įgalinti vaikus, kai jie dalijasi su vaikais savo gerąja patirtimi ir taip įgyja vaikų pasitikėjimą, sukuria su jais glaudžius santykius ir puoselėja tarpusavio santykių gerovę. Socialinis darbuotojas šeiminių namų vaikams yra tarsi kelrodis ir teigiamas pavyzdys. Tokia socialinio darbuotojo elgsena padeda įgalinti vaikus – jie pasitiki socialiniu darbuotoju, įsiklauso į jo argumentus. Šeiminiuose namuose gyvenantys vaikai skatinami atrasti save kaip asmenybę, mokytis iš savo patirties, keistis, siekti užsibrėžtų tikslų ir tobulėti. Įgalinimą lemiantys veiksniai – motyvavimas keltis ateities tikslus ir jų siekti, skatinimas atrasti pomėgių, tobulėti ir savivertės kėlimas – turi ypatingą reikšmę vaikų įgalinimo procese, nes padeda įgalinti šeiminiuose namuose gyvenančius vaikus būti savarankiškus, pasiekti teigiamų rezultatų, atrasti pomėgių, tobulėti ir nepasiduoti kilus sunkumų.

Reikšminiai žodžiai: įgalinimo procesas, įgalinimo veiksniai, šeiminiai namai, vaikai, socialinis darbuotojas.

Įvadas

Per pastaruosius kelerius metus Lietuvoje įvyko daug pokyčių, prisidėjusių prie naujų pagalbos vaikams formų atsiradimo. 2014 m. prasidėjo reikšmingi globos įstaigų deinstytucionalizavimo pokyčiai, patvirtinus Perėjimo nuo institucijos globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planą. Anot J. Čižikienės (2018), deinstytucionalizavimas – tai ilgas, daug vidinių ir išorinių išteklių reikalaujantis procesas. Antrajame jo etape nuo 2017 iki 2020 m. Lietuvoje pradėti steigti bendruomeniniai vaikų globos namai (nuo 2024 m. liepos 1 d. vadinami šeiminiiais namais). Šis globos srities pokytis buvo vykdomas siekiant sukurti pagal „šeimai artimos aplinkos modelį“ veikiančius vaikų globos namus¹, kad tai, kas yra savaime suprantama šeimoje augančiam vaikui, būtų lengvai pasiekama ir globos namuose augančiam vaikui, kaip akcentuojama LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2020 m. gruodžio 8 d. įsakyme (2020, p. 2) ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro patvirtintame Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo įstatyme (2021, p. 1). Nuo 2024 m. bendruomeniniai vaikų globos namai pervadinti į šeiminius namus (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2024 m. gegužės 30 d. įsakymas Nr. A1-375 „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymo Nr. A1-93 „Dėl Socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“ pakeitimo“ (TAR, 2024-05-30, Nr. 2024-09754, 2024). Šeiminiai namai – trumpalaikę ar ilgalaikę socialinę globą bendruomenėje teikianti socialinių paslaugų įstaiga, kurios atskirose patalpose (name, bute), esančiose bendruomenės gyvenamojoje vietovėje, pagal šeimai artimos aplinkos modelį gyvena iki 8 vaikų ir jiems sudaromos sąlygos gauti reikiamas paslaugas bendruomenėje (Lietuvos

Respublikos socialinių paslaugų įstatymo Nr. X-493 pakeitimo įstatymas (2023)). Šiuo metu tęsiasi II pertvarkos etapas ir galima konstatuoti, kad institucinių vaikų globos namų nebėra, paskutiniai vaikų globos namai (II pertvarkos etapo planavimas 2023–2029 m., 2023) Šakių, Kupiškio ir Kauno rajonuose buvo uždaryti 2024 m. gruodžio pabaigoje. Juose gyvenę tėvų globos netekę vaikai perkelti į šeimos aplinkai artimesnius šeiminius namus – butus ar individualius namus, kuriuose gali gyventi iki aštuonių vaikų. Globos specialistų teigimu, pagrindinis tikslas tebėra tai, kad kuo daugiau tėvų globos netekusių vaikų gyventų pas globėjus, budinčius ar nuolatinius globotojus. Vaikų globos namų uždarymas – tai 2014 m. prasidėjusios vaikų globos institucijų pertvarkos dalis. Tuomet Lietuvoje veikė 95 vaikų globos namai, per dešimtmetį jų kryptingai atsakyta. 2018 m. ėmė veikti globos centrai (jų šiuo metu yra 66), atsirado profesionalių globotojų institutas – budintys ir nuolatiniai globotojai, buvo aktyviai stiprinama šeimynų veikla, dalis vaikų apsigyveno šeiminiuose namuose, kurių šiuo metu Lietuvoje yra 177.

Šeiminių namų vaikai auga kaip asmenybės – su savo poreikiais, norais, vertybėmis, savitu požiūriu, sudaroma galimybė „vaikams tinkamai augti ir vystytis, tapti savarankiškomis asmenybėmis“ (Raudeliūnaitė ir Gudžinskienė, 2022, p. 234). Globos namuose gyvenantys vaikai yra viena iš labiausiai pažeidžiamų, neretai – ir visuomenės atstumtų grupių. J. Čižikienė (2018, p. 33) pažymi, jog „visuomenėje dažnai vyrauja neigiami stereotipai, akcentuojama, kad vaikai, gyvenantys globos namuose, yra linkę į nusikalstamumą, tabako, narkotinių medžiagų vartojimą“, todėl socialinių darbuotojų išitraukimas į šių vaikų gyvenimą yra labai svarbus, netgi neįkainojamas. Vienas iš svarbiausių šeiminių namų socialiniams darbuotojams keliamų uždavinių yra įgalinti vaikus. Socialiniams darbuotojams šiame įgalinimo procese svarbu turėti „gebėjimus įtvirtinti ir išlaikyti geresnius santykius su vaikais, suprasti jų emocijas, elgesį, poreikius, skirtumus ir pelnytį jų pasitikėjimą bei pagarbą“ (Gudžinskienė ir Raudeliūnaitė, 2022, p. 650).

V. Gudžinskienė ir S. Karasevičiūtė (2024) įgalinimą apibrėžia kaip individų, grupių ir bendruomenių gebėjimą kontroliuoti savo gyvenimo aplinkybes, naudotis galia, siekti tikslų, padėti sau ir kitiems maksimaliai pagerinti savo gyvenimo kokybę. A. Stepcenko (2019), apibrėždamas ir analizuodamas socialinį įgalinimą, taiko Paolo Freire'o humanistinį požiūrį. „Įgalinimas yra žinomas kaip procesas, kuris apima individo, bendruomenės ir socialinės grupės galimybes aktyviai veikti didinimą ir gebėjimą kontroliuoti savo gyvenimą“ (Liepinskaitė, Motiečienė, 2017, p. 31, cit. iš Rappaport, 1987). J. Charenkova (2019, p. 105) pažymi, kad „globos kontekste įgalinimas apibrėžiamas kaip socialinis procesas, kurio metu siekiama atpažinti, skatinti ir didinti asmenų gebėjimą patenkinti savo poreikius, telkti reikiamus išteklius problemoms spręsti“. Socialinis darbuotojas, įgalindamas šeiminiuose namuose gyvenančius vaikus, padeda jiems priimti ir netgi pagerinti pokyčius, siekti tikslų. Taigi įgalinimas didina asmens pasitikėjimą savimi, jo gebėjimus, potencialą, veiksmų ir sprendimų, turinčių teigiamą poveikį jo gyvenimui, svarbos supratimą. Įgalinimo procesas „glaudžiai susijęs su psichosocialinėmis žmogaus kategorijomis: savikontrolė, suvokta kompetencija, savigarbą, pasitikėjimu savimi, savo stiprybių atpažinimu“ (Vencloviėnė, 2015, p. 116). Šeiminiuose namuose siekiama teigiamų pokyčių juose gyvenantiems

vaikams. Tai vyksta per įgalinimo procesą, kurio tikslas – pagilinti vaiko žinias, padėti jam įgyti igūdžių, sustiprinti individualų savo gyvenimo valdymą, padidinti savivertę, supratimą apie save ir veiksmus, kurie yra asmeninio tobulėjimo ir gyvenimo valdymo kliūtys. Anot L. Valužytės ir A. Žebrauskaitės (2020, p. 480), globos namai „neatskiria vaikų nuo visuomenės, neuždaro institucijai priklausančioje teritorijoje, bet moko atlikti visas socialiai priimtas normas, ugdo vertybes ir puikiai integruoja į visuomenę“. Autorės neabejoja, kad įgalinimas yra svarbus, tačiau kyla esminis klausimas: kaip įgalinti šeiminiuose namuose gyvenančius vaikus? Taigi šio tyrimo objektas – šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų įgalinimo procesą lemiantys veiksniai.

Tyrimo tikslas – atskleisti šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų įgalinimą lemiančius veiksmus, remiantis juose dirbančių socialinių darbuotojų patirtimi.

Tyrimo metodai: atliktas kokybinis tyrimas. Tyrimo duomenys rinkti pusiau struktūruoto interviu metodu. Tyrimo duomenų analizei taikytas turinio analizės metodas.

1. Tyrimo metodika ir tiriamieji

Siekiant atskleisti šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų įgalinimo procesą lemiančius veiksmus, buvo atliekamas kokybinis tyrimas. L. Busetto, W. Wick ir C. Gumbinger (2020, p. 1) nurodo, kad „kokybinis tyrimas gali būti apibrėžiamas kaip reiškinių pobūdžio tyrimas ir yra ypač tinkamas atsakant į klausimus, kodėl kažkas yra (ne)pastebimas vertinant sudėtingas intervencijas“. Tyrimo duomenys surinkti pusiau struktūruoto interviu metodu. Pusiau struktūruotas interviu su socialiniais darbuotojais, dirbančiais šeiminiuose namuose, pasirinktas todėl, kad tyrimo metu, kaip nurodo I. Gaižauskaitė ir N. Valavičienė (2016, p. 15–16), „tyrėjas, imdamas interviu, gali įsigilinti į kitų žmonių patirtis, mintis, nuostatas, motyvus, jausmus, elgesį, sąveikas su kitais žmonėmis, kitaip tariant, į tai, ko pats tyrėjas negali matyti ir apčiuopti, užduoda klausimus, kurie leidžia įžengti į kito žmogaus perspektyvas, įsigilinti į konkrečią situaciją“. Pasitelkiant kokybinio tyrimo metodo ypatybes siekiama atskleisti šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų įgalinimo procesą lemiančius veiksmus. Siekiant atsakyti į probleminius klausimus, tyrimo dalyviams buvo pateikiama daugiau klausimų. Vis dėlto šiame straipsnyje aptariamas tik vienas probleminis klausimas: kokie yra vaikų įgalinimo veiksniai šeiminiuose namuose? Papildomi interviu klausimai buvo: *Iš Jūsų įvardintų veiksmų kokius įgalinimo veiksmus priskirtumėte prie veiksmingiausių? Kokie būtų Jūsų argumentai?*

Tyrimo dalyvių imtis. Tyrimo dalyviams taikyta kriterinė imtis. Jie pasirinkti pagal šiuos kriterijus: 1) socialiniai darbuotojai, dirbantys šeiminiuose namuose; 2) socialiniai darbuotojai, dirbantys šeiminiuose namuose ir turintys ne mažiau nei dvejų metų darbo patirtį (įskaitant patirtį bendruomeniniuose vaikų globos namuose, nes pavadinimas *šeiminiai namai* įsigaliojo 2024 m. liepos 1 d.). Tyrimas organizuotas 2023–2024 metais. Jame dalyvavo 7 socialiniai darbuotojai, dirbantys šeiminiuose namuose įvairiuose Lietuvos miestuose. Visi interviu vyko nuotoliniu būdu, per programėlę *Messenger*. Tyrimo

dalyviams sutikus, daryti interviu įrašai.

Kokybinio tyrimo duomenų analizė. Kokybinio turinio duomenų analizei taikytas turinio analizės tyrimo metodas. Pasak A. J. Kleinheksel, N. Rockich-Winston, H. Tawfik ir T. R. Wyatt (2020, p. 127), turinio analizės metodas skirtas įrašytų komunikacijos formų reikšmei nustatyti ir interpretuoti ir mažoms duomenų dalims, kurios yra svarbios, atskirti. Kokybinė turinio analizė atlikta laikantis induktyvios, tyrimo duomenimis grįstos kategorijų ir subkategorijų sudarymo logikos. Teoriškai turinio analizė apima 4 etapus (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016, p. 23): „interviu tekstų skaitymas; duomenų kodavimas; kodų grupavimas; duomenų aprašymas ir interpretavimas“. Ji grindžiama prielaida, kad tekstas yra turtingas duomenų šaltinis, suteikiantis didelį potencialą atskirti vertingą informaciją apie tam tikrus reiškinius (Kleinheksel, Rockich-Winston ir kt., 2020, p. 128). Šiame tyrime analizuojami iš viso septyni interviu (su šeiminių namų socialinių darbuotojais) tekstai, visų pirma juos skaitant, po to išskiriant subkategorijas su patvirtinančiais tyrimo dalyvių teiginiais, vėliau subkategorijas jungiant į kategorijas. Atliekant tyrimo duomenų analizę pateikiamos kategorijos, subkategorijos, interpretuojant tekstą pasitelkiami tyrimo dalyvių teiginiai. Diskusijos dalyje tyrimo radiniai siejami su kitų autorių mokslinėmis įžvalgomis. Interviu buvo imama tol, kol duomenys pradėjo kartotis ir buvo pasiektas tyrimo duomenų prisotinimo principas, kuris tiesiogiai daro įtaką imties dydžiui. I. Gaižauskaitė ir N. Valavičienė (2016, p. 41) pažymi, kad „nauji interviu imami tol, kol informacija pradeda kartotis ir esmės nebeatskleidžia naujų, su tyrimu susijusių aspektų“.

Tyrimo etika. Etiška elgsena yra tokia, kuri pirmiausia saugo ir nepažeidžia žmogaus laisvės ir orumo (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, p. 55). Ja vadovaujamas per visą tyrimą: nuo tyrimo planavimo iki duomenų pristatymo. Atliekant tyrimą buvo laikomasi svarbiausių etikos principų, kuriuos išskiria I. Gaižauskaitė ir N. Valavičienė (2016, p. 60): pripažinti ir gerbti asmens nepriklausomybę, jo laisvę dalyvauti arba atsakyti dalyvauti tyrime; suteikti tyrimo dalyviui pakankamai informacijos apie tyrimą; saugoti tyrimo dalyvio anonimiškumą, konfidencialumą ir privatumą; rūpintis tyrimo dalyvio saugumu, apsaugoti nuo moralinės žalos arba kiek įmanoma jos vengti. Todėl tyrimo dalyviams buvo suteikti kodai, kad nebūtų pažeistas jų konfidencialumas. Tekste jie žymimi didžiosiomis raidėmis A, B, C, D, E, F, G. Visi dalyviai tyrime dalyvavo savanoriškai. Jiems buvo atsakyta į visus prieš tyrimą kilusius klausimus.

2. Tyrimo rezultatai

Šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų įgalinimo procesą lemiantys veiksniai. Išanalizavus tyrimo dalyvių teiginius apie šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų įgalinimo procesą lemiančius veiksnius, buvo išskirtos dvi kategorijos ir devynios subkategorijos (1 lentelė).

1 lentelė. Įgalinimo procesą lemiantys veiksniai

Table 1. Factors influencing the empowerment process

Kategorija	Subkategorija
Įgalinimo veiksniai, susiję su šeiminuose namuose gyvenančiais vaikais	Vaikų motyvacija keltis ateities tikslus ir jų siekti
	Vaikų skatinimas atrasti pomėgius, tikslus ir tobulėti
	Vaikų savivertės kėlimas
Įgalinimo veiksniai, susiję su šeiminių namų socialiniais darbuotojais	Dalijimasis gerąja patirtimi su šeiminių namų vaikais
	Šeiminių namų vaikų pasitikėjimo įgijimas
	Glaudesnių santykių su šeiminių namų vaikais ieškojimas
	Tarpusavio santykių gerovė šeiminuose namuose
	Socialinio darbuotojo buvimas kelrodžiu šeiminių namų vaikams
	Socialinio darbuotojo elgesys rodant tinkamą pavyzdį šeiminių namų vaikams

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad socialiniai darbuotojai, dirbantys šeiminuose namuose, vaikų įgalinimo procese pasitelkia *įgalinimo veiksnius, orientuotus į šeiminuose namuose gyvenančius vaikus*. Socialiniai darbuotojai motyvuoja šiuos vaikus siekti jiems svarbių tikslų, išsikelti kad ir labai nedidelius ateities tikslus: *Vaikų motyvavimas siekti išsikeltų tikslo. Tačiau nedaug jų išsikelia tikslus, reikia dėti daug pastangų, kad jie išsikeltų nors kokius tikslus...* (B); *Motyvacija... tai gal būtų tokie iš veiksmų, kuriuos galėčiau išskirti, pas mus patenka vaikai, kurie neturi šeimos pavyzdžio apie tikslų kėlimą, jų siekimą, tai skiriame daug laiko pokalbiams su vaikais, kaip svarbu turėti tikslą, kaip svarbu ir kokiais būdais galima siekti vieno ar kito išsikeltų tikslo* (D); *Motyvacija... tai ilgas procesas, svarbiausia būti kantriems... suteikti vaikams laiko atrasti savo tikslus* (E); *Motyvacija. Visada stengiamės vaikus motyvuoti ir nukreipti tinkama linkme* (F); *Motyvacija, nes tenka vaikus motyvuoti ir gan dažnai, tiek išsikeliant tikslą, tiek nukreipiant vaiką, kaip to išsikeltų tikslo siekti. Stebime, kaip sekasi vaikui, ir jį motyvuojame, nuolat reikia motyvuoti...* (G). Taigi šeiminuose namuose gyvenančius vaikus socialiniai darbuotojai motyvuoja skirdami daug laiko pokalbiams, aiškindami, kaip svarbu turėti ateities tikslą ir nepasiduoti užklupus sunkumams, o toliau siekti užsibrėžto tikslo ir jį įgyvendinti. Socialiniai darbuotojai teigia, kad vaikų motyvavimas – tai įgalinimo procesas, kuriame svarbiausia būti kantriems, duoti vaikams laiko atrasti savo tikslus. Galima teigti, kad vaikų motyvavimas – tai veiksnys, įgalinantis juos mokytis, veikti, atkakliai siekti išsikeltų tikslų, išbandyti naujas veiklas ir įveikti kylančius sunkumus.

Tyrimas išryškino, kad socialiniai darbuotojai svarbiu įgalinimo veiksmu pripažįsta šeiminuose namuose gyvenančių vaikų skatinimą ir ieško įvairių, konkrečiam vaikui svarbių skatinimo būdų. Socialiniai darbuotojai deda pastangas skatindami ir įgalindami

vaikus užsiimti kuo įvairesne veikla, siekti tikslų, atrasti įvairius pomėgius ir kartu tobulėti: *Sudėtinga... skatinu, bet prieš skatindama labai daug bendrauju su vaiku, kad suprasčiau, kas jam iš tikrųjų yra svarbu, ko jis siekia. Vaikai sunkiai įsivardija, ko nori, o kaip pasiekti? Sunkus, ilgas tas kelias, daug bendraujame, daug kalbamės, kad teisingai suprasčiau, ko vaikas iš tikrųjų nori, ir ne taip lengva jam susivokti, ko nori, kas realu, o kas nerealu... (A); Skatinimas... Aš manau, kad svarbiausia yra skatinti vaiką siekti užsibrėžtų savo tikslų, pomėgių bei tobulėti. Giriu vaiką, kad ir už nedidelių jo pasiekimus (B); Nuolat reikia vaikus skatinti siekti užsibrėžtų tikslų, pomėgių, kadangi jaunimas keičiasi... pastoviai reikia skatinti (E); Skatinimas... Skatiname, kad šeiminių namų vaikai savarankiškai susitvarkytų dokumentus, rodau, aiškinu, bet skatinu, kad darytų pats... savarankiškumas – svarbiausia (F); Skatinimas... jeigu vaikas per mėnesį nepraleis pamokų arba mokysis ir gaus gerus pažymius, mes vaikui galim pridėti pinigų, kuriuos jis laisvai galės panaudoti savo reikmėms... arba kaip vaikas išbūna savaitę mokykloje arba dvi dienas nueina... priklauso nuo vaiko... pasiūlome atšvesti vaiko pasiekimą ir pasiūlome nueiti į užkandinę arba kažką gražaus nupirkti (G).* Tyrimas parodė, kad socialiniai darbuotojai su vienais šeiminių namų vaikais pirmiausia stengiasi išskirti tikslus ir aptarti jų realumą, su kitais kalbasi apie jų mėgstamas veiklas, akcentuoja savarankiškumo svarbą. Skatinimas – tai įgalinimo veiksnys, padedantis įgalinti vaikus siekti tikslų įgyjant naujų įgūdžių. Todėl socialiniai darbuotojai su vaikais daug kalbasi, netgi skatina pavyzdžiais, kaip reikia vieną ar kitą veiklą atlikti. Prieš atlikdami įvairias veiklas su vaikais, socialiniai darbuotojai išsikelia tikslus, juos aptaria ir įsivertina galimas rizikas. Taip pat jie su vaikais aptaria galimas pasekmes, nesėkmių atvejus, kas juos lėmė. Svarbu, kad nepavykus pasiekti kurio nors tikslo vaikai nepasiduotų. Tyrimo dalyviai teigia, kad reikia įdėti daug pastangų įgalinant vaikus ir įgalinti lengva ne visada, nes ne visi vaikai geba įsivardyti tikslus.

Išanalizavus tyrimo duomenis išskirtas dar vienas veiksnys, susijęs su šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų įgalinimu, t. y. vaikų savivertės kėlimas: *Vaiko savivertė... labai svarbu vaikui, nes vaikai su nepagrįstai žema saviverte greičiau nuleidžia rankas („vis tiek nepavyks“), vengia išbandyti naujus dalykus, bijo, kad jiems nepavyks, jie bus sukritikuoti arba „išjuokti“... vėl kalbamės su vaiku (A); Vaiko savivertės kėlimas, t. y. suteikti vaikui pasitikėjimą savimi, kad jei kažkas ir nepavyktų... tai labai sudėtinga mūsų darbo dalis, nes į globos namus patekę vaikai dažnu atveju būna menkos savivertės, jie nelinkę dalintis mintimis, bijo padaryti kažką ne taip, suklysti, kita vertus, nepasitikėdami savimi, jie pasiduoda kitų įtakai (B); Savivertės kėlimas... tai gal būtų tokie iš veiksmų, kuriuos galėčiau išskirti, labiau pasitikintys vaikai išsako savo nuomonę, norus, tikslus, siekius, o kol vaikas nepasitiki savimi, jis būna užsidaręs savyje (D); Vaiko savivertės kėlimas... jo stiprinimas... nes vaikas su žema saviverte labai greitai gali pasiduoti kitų vaikų neigiamai įtakai... nors tai prieštarauja vaiko vidiniams įsitikinimams (E).* Taigi, tyrimo rezultatai rodo, kad socialiniai darbuotojai deda pastangas ugdydami vaikų pasitikėjimą savimi, stiprindami jo savivertės jausmą, tai mato kaip labai svarbią įgalinimo prielaidą, nes vaikai, kurių savivertė nepagrįstai žema, lengvai pasiduoda kitų vaikų neigiamai įtakai, bijo būti išjuokti, vengia išbandyti naujus dalykus, greičiau nuleidžia rankas kilus sunkumų, dažnai pradeda abejoti savimi: „O jeigu

nepavyks?“ Žemos savivertės vaikai labai bijo kitų žmonių kritikos, užsidaro savyje, neįsako jiems svarbių minčių, poreikių, norų. Todėl socialiniai darbuotojai su šeiminiuose namuose gyvenančiais vaikais kalbasi apie jų lūkesčius, poreikius, siekius, tikslus, savivertę, skatina išsakyti mintis ir taip stiprina jų pasitikėjimą savimi.

Šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų įgalinimo procese svarbūs ir veiksniai, **susiję su šeiminių namų socialiniais darbuotojais**. Tyrimu identifikuota, kad vienas iš įgalinimo veiksnių, lemiančių šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų įgalinimą, yra socialinių darbuotojų dalijimasis gerąja patirtimi su jais: *Gerosios patirties pasidalijimas, kada gali papasakoti atvirai apie savo arba pažįstamo situaciją iš savo gyvenimo, kaip elgtis vienoje ar kitoje situacijoje, kaip vienas ar kitas poelgis paveikė mano gyvenimą...* (A); *Su savo vaikais čia dalinamės savo gyvenimo gerąja patirtimi, kurią vaikai vėliau išsineša: ką veikti laisvalaikiu, ką veikti su savo vaikais galbūt ateityje. Pasakoju, ką veikiu su savo vaikais šeimoje, kas jiems patinka, kalbamės, kokie įgūdžiai yra svarbūs kiekvienam žmogui* (E); *Kartu su vaikais planuojame, ką veiksime, pasidalinu savo turima patirtimi, pasiskirstome veiklomis* (F). Socialiniai darbuotojai pažymi, kad pasidalijimas gerąja patirtimi – pasakojimai apie savo ar pažįstamų gyvenimiškas situacijas – šeiminiuose namuose gyvenantiems vaikams sudaro galimybę pamatyti prasmingo, turiningo laisvalaikio įvairovę ir jo naudą, galimybę įgyti svarbių įgūdžių, tokių kaip planavimas, veiklos organizavimas. Įgytus įgūdžius vaikai galės taikyti, kai susikurs savarankišką gyvenimą, savo šeimą. Šeiminiuose namuose gyvenantys vaikai įgyja supratimą, kaip reikia leisti laiką su šeima turint savo vaikų. Kitas svarbus įgalinimo aspektas, kurį nurodė tyrimo dalyviai, – šeiminiuose namuose gyvenančio vaiko pasitikėjimo įgijimas: *Įgyjant vaiko pasitikėjimą, lengviau tampa jį įgalinti ir nukreipti tinkama linkme, lengviau duoti patarimą* (B); *Įgalinant svarbu, kad santykiai būtų grįsti pasitikėjimu* (D); *Nes jeigu tu nusisuksi nuo vaiko, pasitikėjimo nebeturėsi. Vieną kartą reikia nusisukti nuo vaiko ir nepagelbėti, kada jam reikėjo, viskas, pasitikėjimas yra žlugęs. Jis niekada daugiau neklaus, niekada pagalbos neprašys* (C); *Sukurti pasitikėjimu grįstus santykius, o jau tada galvoti apie vaiko įgalinimą* (E). Taigi, tyrimo rezultatai rodo, kad tik įgijus šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų pasitikėjimą, konstruktyviai bendradarbiaujant su vaiku, diskutuojant su juo, argumentuojant teikiamus siūlymus ar abejojant jo pasirinkimais galima padėti pasirinkti ir priimti vieną ar kitą sprendimą nepažeidžiant geriausių vaiko interesų. Vaikai turi išmokti iš savo patirties, jei nori pasikeisti, pasiekti užsibrėžtų tikslų ir tobulėti. Socialiniai darbuotojai akcentuoja, kad svarbu būti atidžiam ir jautriam vaikų prašymui padėti, antraip jų pasitikėjimas labai greitai prarandamas. Vaikai gali daugiau nesikalbėti su socialiniu darbuotoju ir neprašyti pagalbos. Taigi, dar vienas su socialiniais darbuotojais susijęs įgalinimo veiksnys – glaudesnių santykių su šeiminių namų vaikais kūrimas. Tyrimas parodė, kad socialiniai darbuotojai ieško galimybių užmegzti su vaikais kuo glaudesnius santykius: *Ieškome gal tokio glaudesnio ryšio ir santykio su vaiku, o tam reikia savo pačių atvirumo ir neskubinti vaiko, reikia daug laiko, daug pokalbių, kol vaikas atsiveria* (D), *Glaudesnių santykių ieškojimas... jam nuolatos reikalingas pastiprinimas, patarimas ir palaikymas* (F). Tyrimo rezultatai rodo, kad šeiminiuose namuose gyvenantys vaikai pozityviai vertina socialinių darbuotojų palaikymą, jų kantrybę, leidimą atsiverti

pačių pasirinktu tempu. Visgi tyrimo dalyviai pirmiausia akcentavo gerus socialinio darbuotojo ir vaiko tarpusavio santykius: *Jeigu yra santykis geras, geras bendravimas darbuotojo ir vaiko, tada gali būt geras rezultatas. Mano manymu, tai yra svarbiausias veiksnys* (A); *Labai svarbu, kad su jais būtų gražiai elgiamasi, kad niekas nešauktų, kad pasijaustų kaip tvirtovėje, saugiai ir ramiai* (B). Tyrimo dalyviai nurodo, kad labai svarbu su vaikais elgtis kaip įmanoma ramiau, kalbėtis ir leisti atsiverti savu tempu, neskubinant, kalbėtis taip, kad vaikai jaustųsi saugiai ir ramiai. Taigi, nuo vaiko savijautos bendraujant taip pat priklauso, ar socialiniam darbuotojui pavyks sukurti su vaiku glaudžius santykius, kurie savo ruožtu laiduoja įgalinimą ir padeda pasiekti geresnių įgalinimo rezultatų. Tyrimo rezultatai parodė, kad vaikų įgalinimo procese ne mažiau svarbus yra socialinio darbuotojo buvimas kelrodžiu šeiminiuose namuose gyvenantiems vaikams: *Socialinis darbuotojas yra... toks kelrodis... kaip atitinkamai ramiai sureaguoja, vaikas jaučiasi ramiau... gali gauti patarimą* (D); *Kitas iš veiksnių, kurį dar išskirčiau, žinot, kad socialinis darbuotojas yra kaip kelrodis. Šis veiksnys yra labai svarbus, nes vaikai visada gali remtis, klausti ir gauti atvirą patarimą* (G). Dar vienas svarbus šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų įgalinimo aspektas yra socialinio darbuotojo elgesys rodant tinkamą pavyzdį vaikams: *Savo pavyzdžiu rodom, kaip gyvenimas šitas vyksta* (A); *Socialinis darbuotojas... pavyzdys vaikams. Pavyzdžiais rodom, kad reikia laiku ateiti į darbą, laiku eiti į mokyklą. Jie daug ką mato per mūsų pavyzdžius* (F). Galimybė matyti tinkamai besielgiančius socialinius darbuotojus, tiek jiems bendraujant su šeiminiuose namuose gyvenančiais vaikais, tiek atliekant tiesiogines pareigas, sudaro sąlygas vaikams lygiuotis į socialinį darbuotoją, leidžia jiems jaustis saugiai, ramiai, gauti atsakymus į kylančius klausimus, esant poreikiui, ir nuoširdų patarimą. Taigi įgalinimą lemia tinkama socialinio darbuotojo reakcija į vaiko elgesį, pagalba tiek, kiek vaikui reikia konkrečiu metu: *Mes tiesiog einam kartu su vaiku į seniūniją... pabendrauti su specialistais, kurie po to jau žinos šitą vaiką... kitą kartą jis drąsiau eis vienas ir susitvarkys savo dokumentus* (A); *Palydim į darbo pokalbius, kurie organizuojami Užimtumo tarnyboje... suteikiame galimybę patiems vaikams pasiskirstyti kišenpinigius... mes dedam pastangas aiškindami ir rodydami pavyzdžius* (C); *Gavom tokius vaikus, kurie nemokėjo nei skaityti, nei rašyti, nei valgyti... gavom tokius maugliukus, kaip iš džiuuglių... turbūt jei ne mes, tai nežinau, kaip ten būtų... nesuprastų, neskirtų kruopų, neskirtų vaisių, nežinotų, kas ką reiškia* (G). Taigi, socialiniai darbuotojai siekia užtikrinti šeiminiuose namuose gyvenantiems vaikams saugią ir ramią aplinką, kurdami su jais glaudesnę ir artimesnę santykį, dalydamiesi gerąja gyvenimiška patirtimi ir visa tai rodydami pavyzdžiais, patirtimis, kurias vaikai galės panaudoti ateityje. Galima teigti, kad veiksmingiausi vaikų įgalinimo proceso šeiminiuose namuose veiksniai susiję su socialinių darbuotojų siekiu įgalinti vaikus dalijantis gerąja patirtimi su jais, kad vaikas pasitiktų savimi, kuriant su jais glaudžius santykius ir puoselėjant tarpusavio santykių gerovę. Socialinis darbuotojas šeiminių namų vaikams yra tarsi kelrodis ir teigiamas pavyzdys, į kurį vaikai lygiuojasi. Būtent tokia socialinio darbuotojo elgsena padeda labiau pasitikėti ne tik socialiniu darbuotoju, bet ir pačiu savimi. Be to, svarbūs įgalinimo veiksniai šeiminiuose namuose yra glaudaus santykio su vaiku sukūrimas, pasirinkimo galimybių sudarymas, kalbantis su vaiku apie galimas vieno ar kito pasirinkimo

pasekmes, buvimas su juo, kalbėjimasis, konstruktyvus problemų sprendimas, jo palaikymas sudėtingose situacijose.

3. Diskusija

Tyrimu atskleisti įgalinimo procesą lemiantys veiksniai yra susiję su šeiminiuose namuose gyvenančiais vaikais ir juose dirbančiais socialiniais darbuotojais. Tyrimu identifikuota, kad vienas iš šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų įgalinimo veiksnių yra jų **motyvavimas keltis ateities tikslus ir jų siekti**. Tyrimas parodė, kad socialiniai darbuotojai šeiminiuose namuose gyvenančius vaikus motyvuoja skirdami daug laiko pokalbiams, aiškindami jiems, kaip svarbu turėti ateities tikslą. Socialiniai darbuotojai motyvuoja ir įgalina vaikus nepasiduoti užklupus sunkumams, atkakliai siekti užsibrėžto tikslo ir jį įgyvendinti. E. Rimkus ir I. Mulerenkienė (2021, p. 93) nurodo, kad „motyvavimas apibrėžiamas kaip procesas, kuris skatina atlikti veiksmus, kurie patenkina asmens asmeninius poreikius“. Vaikų motyvavimas – tai veiksnys, kuris įgalina juos mokytis, veikti, siekti tikslų, išbandyti naujas veiklas ir įveikti kylančius sunkumus. Vaikų motyvavimas svarbus tuo, kad ugdomas jų savarankiškumas, atsiranda noras siekti ilgalaikių tikslų, mokytis, domėtis naujovėmis, sustiprėja vaikų emocinis balansas, vaikai išlieka pasitikintys savimi. Bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo įstatyme (2021) taip pat labai didelis dėmesys skiriamas vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžiams, akcentuojama jų svarba. V. Gudžinskienė ir R. Raudeliūnaitė (2022, p. 243) nurodo, kad socialiniai darbuotojai „įvairiose situacijose moko planuoti darbus, siekti tikslų, dalytis sumanymais, išlikti mandagiais ir kt.“

Tyrimu išryškinta, kad socialiniai darbuotojai svarbiu įgalinimo veiksmu pripažįsta **šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų skatinimą atrasti pomėgius, tikslus ir tobulėti**. Skatinimas yra veiksnys, padedantis įgalinti vaikus siekti naujų įgūdžių ir keistis. R. Munford (2022, p. 2) pažymi, kad globos kontekste skatinimas padeda vaikams dalytis informacija, bendradarbiauti, palaikyti ryšius, o tai savo ruožtu padeda ieškoti būdų išspręsti turimą problemą. Socialiniai darbuotojai su šeiminiuose namuose gyvenančiais vaikais suformuluoja tikslus, juos aptaria, įvertina pasekmes ir analizuoja nesėkmių atvejus, kad nepavykus pasiekti kurio nors tikslo vaikai nepasiduotų, o įvertintų realias sėkmių ir nesėkmių aplinkybes.

Tyrimu atskleistas dar vienas su šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų įgalinimu susijęs veiksnys – **vaikų savivertės kėlimas**. Socialiniai darbuotojai deda pastangas ugdydami vaikų pasitikėjimą savimi, stiprindami jų savivertės jausmą, nes vaiko savivertę laiko labai svarbia įgalinimo prielaida. Nepagrįstai žemos savivertės vaikai lengvai pasiduoda neigiamai kitų vaikų įtakai, bijo būti išjuokti, vengia išbandyti naujus dalykus, susidūrę su sunkumais pradeda abejoti savimi, o pasiūlius išbandyti naujas veiklas dažnai atsako: „O jeigu nepavyks?“ Tokie vaikai labai bijo kitų žmonių kritikos. Todėl socialiniai darbuotojai su šeiminiuose namuose gyvenančiais vaikais kalbasi apie jų savivertę, pasitikėjimą savimi, „pabrėždami jų svarbą, akcentuodami jų stipriasias savybes, turimas vertybes“ (Munford,

2022, p. 2).

Kitas įgalinimą lemiantis veiksnys, susijęs su šeiminių namų socialiniais darbuotojais, – **socialinio darbuotojo dalijamasis su šeiminiuose namuose gyvenančiais vaikais gerąja patirtimi** apie savo ar pažįstamų gyvenimiškas situacijas. Anot R. Raudeliūnaitės ir V. Gudžinskienės (2022, p. 239), „gyvendami bendruomenėje vaikai turi didesnes galimybes semtis gyvenimiškos patirties, gauti naudingų praktinių patarimų, mokosi bendruomeniškumo“. Socialiniai darbuotojai šeiminiuose namuose gyvenantiems vaikams sudaro galimybę pamatyti prasmingo, turiningo laisvalaikio įvairovę ir jo naudą, galimybę įgyti svarbių įgūdžių, tokių kaip veiklų planavimas ir jų įgyvendinimas. Pasak R. Raudeliūnaitės ir V. Gudžinskienės (2022, p. 240), šiuos vaikus labai „svarbu įtraukti į grupės ir bendruomenės gyvenimą, veiklas, įgyvendinant bendrus siekius“.

Dar vienas tyrimu identifikuotas svarbus veiksnys, susijęs su socialiniais darbuotojais, – **šeiminių namų vaikų pasitikėjimo įgijimas**. L. Valužytė ir A. Žebrauskaitė (2020, p. 482) taip pat pažymi, kad „pirmiausia turi būti sukurti tinkami santykiai tarp socialinio darbuotojo ir kliento, kurie yra paremti pasitikėjimu. Nuoširdus ir tinkamas bendravimas iš abiejų pusių lemia tvirtą ryšį“, pasitikėjimą – taip šeiminiuose namuose gyvenančius vaikus galima įgalinti, suteikti jiems daug vilties ir sukurti gana daug pokyčių, naujovių, kuriomis jie galės pasinaudoti. J. Charenkova (2019, p. 104) nurodo, jog „sėkmingi ir sveiki darbiniai santykiai pasižymi pasitikėjimu“, o tai svarbu bendruomenei, kad sėkmingai vyktų darbas, būtų lengviau įgalinti šeiminiuose namuose gyvenančius vaikus ir būtų pasiekta teigiamų rezultatų. I. Liepinskaitės ir R. Motiečienės (2017, p. 36) teigimu, socialinis darbuotojas vaikų įgalinimo procese turi „stengtis užmegzti pasitikėjimu grįstus santykius su juo, priimti jį tokį, koks yra, jį gerbti“. Tik pasitikėdami socialiniu darbuotoju ir jausdami bendradarbiavimą šeiminiuose namuose gyvenantys vaikai gebės susikurti tvirtą ateities pagrindą.

Tyrimu atskleista, kad **šeiminių namų socialiniams darbuotojams sekasi įgalinti vaikus, kai su jais sukuria glaudžius santykius ir puoselėja darnius tarpusavio santykius**. R. Munford (2022, p. 1) pažymi, kad „globos sistemoje yra svarbus socialinio darbuotojo ir vaikų tarpusavio ryšio kūrimas, pasitikėjimu ir pagarba grįsti tarpusavio santykiai“. Vaikams labai svarbu žinoti, ko socialiniai darbuotojai iš jų tikisi, todėl būtina aiškiai įvardinti savo jausmus, tikslus ir lūkesčius. „Veiksminga socialinio darbo praktika prasideda nuo įsiklausymo ir siekio suprasti vaikus, jų įvairias aplinkybes ir patirtį. Tai reiškia, kad reikia skirti laiko išklausti vaiką ir parodyti jam pagarbą“ (Munford, 2022, p. 2). Kiekvienas iš šių vaikų nori būti reikšmingas, neatstumtas, svarbu pastebėti teigiamas jų savybes, „stiprybes, padedančias vaikams kovoti su skaudžiais praeities išgyvenimais, pažvelgiant į ateitį su pozityviu mąstymu ir galimybėmis“ (Valužytė ir Žebrauskaitė, 2020, p. 479). V. Gudžinskienė ir R. Raudeliūnaitė (2022, p. 650) akcentuoja, kad socialiniams darbuotojams šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų įgalinimo procese svarbu turėti „gebėjimus įtvirtinti ir išlaikyti geresnius santykius su vaikais, suprasti jų emocijas, elgesį, poreikius, skirtumus ir pelnyti jų pasitikėjimą bei pagarbą“.

Tyrimas parodė, kad **socialiniai darbuotojai šeiminiuose namuose gyvenantiems**

vaikams yra tarsi kelrodis ir teigiamas pavyzdys, į kurį vaikai lygiuojasi. Būtent tokia socialinio darbuotojo elgsena padeda vaikui pažinti save, savo stipriąsias puses, save kaip asmenybę. Socialiniams darbuotojams svarbu įgyti šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų pasitikėjimą, padėti jiems išsiugdyti savivertės jausmą, tinkamus socialinius įgūdžius, gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti, palaikyti tarpasmeninius ryšius, spręsti kylančias problemas, tačiau neužgožti vaikų, nes jie turi išmokti iš savo patirties, jei nori pasikeisti, pasiekti užsibrėžtų tikslų ir tobulėti. R. Raudeliūnaitė ir V. Gudžinskienė (2022, p. 243) nurodo, kad socialiniai darbuotojai, rodydami teigiamą pavyzdį, „padeda vaikams ugdyti empatiją, aptardami su vaikais jų tinkamą ir netinkamą elgesį, moko kalbėti apie savo jausmus, juos įvardyti“. B. D. Christensas (2019, p. 1) pažymi, kad „norint pokyčių ir didesnio pasisekimo bendruomenėje“ reikia įdėti daugiau pastangų, nuolatos tobulėti, rodyti pavyzdžius. Socialiniam darbuotojui labai svarbu dalyvauti šeiminių namų vaikų gyvenime, padėti jiems spręsti problemas, nukreipti tinkama linkme ir įgalinti. R. Oželis (2018, p. 60) teigia, kad socialinė pagalba (įskaitant pagalbą šeiminių namų vaikams) „turėtų būti susijusi ne tik su sprendimų priėmimu, bet ir su tarpusavio santykių kokybe: tęstinumu, atvirumu, pasitikėjimu ir patikimumu“.

Išvados

Tyrimu atskleisti veiksniai, lemiantys įgalinimą šeiminiuose namuose, orientuoti į juose gyvenančius vaikus ir dirbančius socialinius darbuotojus. Vaikų motyvacija išsikelti tikslus ir jų siekti, jų skatinimas atrasti pomėgius ir tobulėti, savivertės kėlimas yra veiksniai, turintys ypatingą reikšmę šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų įgalinimo procese. Tyrimas parodė, kad minėti veiksniai įgalina vaikus būti savarankiškus, skatina, motyvuoja juos siekti užsibrėžtų tikslų, ieškoti pomėgių, nepasiduoti užklupus sunkumams ir labiau pasitikėti savimi. Vaikų įgalinimą šeiminiuose namuose laiduoja ir socialinių darbuotojų dalijimasis gerąja patirtimi su šeiminių namų vaikais, vaikų pasitikėjimo įgijimas, glaudžių santykių su vaikais sukūrimas, darnių tarpusavio santykių puoselėjimas ir socialinio darbuotojo buvimas kelrodžiu ir teigiamu pavyzdžiu. Tokia socialinio darbuotojo elgsena laiduoja sėkmingą šeiminiuose namuose gyvenančių vaikų įgalinimą, nes, kai užmezgami darnūs, glaudūs, pasitikėjimu grįsti santykiai, šeiminiuose namuose nelieka įtampų, baimių ir tada vaikai ne tik dalijasi pasiekimais, bet, susidūrę su sunkumais, drąsiai prašo socialinio darbuotojo pagalbos, aptaria su juo kylančius sunkumus, o tai savo ruožtu laiduoja vaiko gerovę, jo poreikių, siekiant geriausių vaiko interesų, užtikrinimą. Taigi, socialiniams darbuotojams, dirbantiems šeiminiuose namuose, siūlytume skirti ypatingą dėmesį siekti sukurti ir palaikyti pozityvius santykius su vaiku ir kolegomis, nes tyrimas parodė, kad tai yra esminis įgalinimo veiksnys, kuris tyrimo dalyvių buvo nurodytas įvairiuose kontekstuose.

Literatūra

- Busetto, L., Wick, W. ir Gumbinger, C. (2020). How to use and evaluate qualitative research methods. *Neurological Research and Practice*, 2, 1–10, <https://link.springer.com/article/10.1186/s42466-020-00059-z>.
- Čižikienė, J. (2018). Institutional care system transformation: trends and perspectives for the development of child care institution. *Education reform in comprehensive school.*, 2, 22–35.
- Charenkova, J. (2019). Socialiai globojamų vyresnio amžiaus asmenų įgalinimo aspektai. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai* 23(1), 95–120.
- Christens, B. D. (2019). *Community power and empowerment*. Oxford University Press: [https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=H0SCDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Christens,+B.+D.+\(2019\).+Community+power+and+empowerment.+O](https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=H0SCDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Christens,+B.+D.+(2019).+Community+power+and+empowerment.+O)
- Dėl bendruomeninių vaikų globos namų veiklos aprašo. 2021. Nr. A1-24. TAR, 2021-01-13, Nr. 481, <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/609e30e255df11eba1f8b445a2cb2bc7?jfwid=-vvheralp>.
- Gaižauskaitė, I. ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu: vadovėlis*. Vilnius: Registrų centras.
- Gudžinskienė, V. ir Karasevičiūtė, S. (2024). Empowering psychologically traumatised children at school: the experience of social pedagogues, Iš *Society. Integration. Education: Proceedings of the International Scientific Conference*. May 24th-25th, 2024 (vol. 1, p. 640–651). Rezekne: Rezekne Academy of Technologies. doi:10.17770/sie-2024vol1.7853.
- Gudžinskienė, V., ir Raudeliunaite, R. (2022, May). The opportunities to develop communication and cooperation skills at children's community care homes, Iš *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference* (Vol. 1, p. 647–657).
- Kelpšienė, M. (2020). The usage of books containing augmented reality technology in preschool education. *Pedagogika*, 138(2), 150–174.
- Kleinheksel, A. J., Rockich-Winston, N., Tawfik, H. ir Wyatt, T. R. (2020). Demystifying content analysis. *American Journal of Pharmacy Education*, 84(1), <https://www.ajpe.org/content/ajpe/84/1/7113.full.pdf>.
- Liepinskaitė, I. ir Motiečienė, R. (2017). Įgalinančios socialinės paslaugos vaikų dienos centruose: socialinių darbuotojų perspektyva. *Social Work. Experience & Methods / Socialinis Darbas: Patirtis ir Metodai*, 20(2), 29–37.
- Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo Nr. X-493 pakeitimo įstatymas (2023). Lietuvos Respublikos Seimas, 2023-10-06.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plano patvirtinimo“, patvirtintas LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. vasario 14 d. įsakymu

- Nr.A1-83. <https://www.etar.lt/portal/lt/legalActPrint?actualEditionId=ZgkBLPTZZJ&documentId=c90d41f097de11e3bdd0a9c9ad8ce1bf>.
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2024 m. gegužės 30 d. įsakymas Nr. A1-375 „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymo Nr. A1-93 „Dėl Socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“ pakeitimo“ (TAR, 2024-05-30, Nr. 2024-09754).
- Munford, R. (2022). Children and Young People in the Care System: Relational Practice in Working with Transitions and Challenges. *Australian social work*, 75, 1, 1–4, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/0312407X.2021.1989003>.
- Oželis, R. (2018). Socialinės pagalbos teikimo etikos principai, grindžiantys šios pagalbos veiksmingumą. *Tiltai. Priedas*, (48), 56–71.
- Raudeliūnaitė, R. ir Gudžinskienė, V. (2022). Vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymasis bendruomeniniuose vaikų globos namuose: vaikų patirčių analizė. *Pedagogika*, 145(1), 233–257.
- Rimkus, E. ir Mulerenkienė, L. I. (2021). Darbuotojų motyvavimo sistemos kūrimo teoriniai aspektai, Iš *Studentų taikomieji tyrimai*, 93.
- Stepcenko, A. (ed.) (2019). Social Empowerment for Capability and Changes, Report on the Project “Social Empowerment in Rural Areas” (SEMPRE), Interreg Baltic Sea Region Transnational European Territorial Cooperation Programme 2014–2020. University of Latvia, 212.
- Valužytė, L. ir Žebrauskaitė, A. (2020). Asmens stiprybių perspektyva, dirbant su vaikais bendruomeniniuose vaikų globos namuose. *Verslas, technologijos, biomedicina: inovacijų įžvalgos 2020: straipsnių rinkinys*, (1), 478–487.
- Vencloviienė, M. (2015). Įgalinimo samprata ir veiksniai socialinio darbo metodų perspektyvoje. *Filosofija. Sociologija*, (2), 113–121.

FACTORS INFLUENCING THE EMPOWERMENT OF CHILDREN LIVING IN FAMILY-BASED HOMES

Prof. dr. Vida Gudžinskienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Jolita Jurgelevičienė

Varėna Social Services Centre, Lithuania

Summary

The aim of the article is to reveal factors determining the empowerment process of children living in family-based homes, based on the experience of social workers working in family-based homes. Over the last few years, many changes have taken place in Lithuania, which have contributed to the emergence of new forms of assistance for children. In 2014, significant changes started in Lithuania with the deinstitutionalisation of care institutions, following the adoption of the “Action Plan on the Transition from Institutional Care to Family and Community Services for Disabled Persons and Children Without Parental Care for 2014–2020”. The changes in the field of foster care aim to create “family-centred orphanages”, so that what is natural for a child growing up in a family is easily accessible to a child growing up in a foster home. This is emphasised in the Order of the Minister of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania approved on 8 December 2020 (2020, p. 2) and in the Law on the Description of the Operation of Community Children’s Homes of the Minister of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania (2021, p. 1). As of 2024, the Community orphanages have been renamed to Family-Based Homes (Order No. A1-375 of the Minister of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania of 30 May 2024 “On the Amendment of the Order of the Minister of Social Security and Labour of the Republic of Lithuania of 5 April 2006 No. A1-93 “On the Approval of the Catalogue of Social Services” (TAR, 30 May 2024, No. 2024-09754, 2024). Family-based home is a social service institution providing short-term or long-term social care in the community, where up to 8 children live in separate premises (house, flat) in the community, in a family-like environment, and are provided with the necessary services.

Children living in nursing homes are one of the most vulnerable and often marginalised groups. One of the most important tasks for social workers in family-based homes is to empower children. For social workers, empowering children living in family-based homes is about having the skills to establish and maintain better relationships with children, to understand their emotions, behaviour, needs, differences and to earn their trust and respect. By empowering children living in family-based homes, the social worker helps them to accept and even improve the changes, and to move forward. Empowerment is thus defined as the ability

of individuals, groups and communities to take control of their life circumstances, to exercise power, to achieve their goals, to help themselves and others to maximise their quality of life. Empowerment builds a person's self-confidence, abilities, potential, and understanding of the importance of actions and decisions that have a positive impact on one's lives. In other words, empowerment is a purposeful and deliberate action that anticipates and evaluates the whole social system. Therefore, the aim of the family-based homes is to bring about positive changes in the lives of the children living there, which takes place through a process of empowerment that seeks to increase knowledge, build skills, strengthen individual life management, increase self-esteem, and the awareness of oneself and of the factors that act as obstacles to personal development and life management.

The object of the study is the factors determining the empowerment process of children living in family-based homes. The aim of the study is to reveal the factors determining the process of empowerment of children living in family-based homes, based on the experience of social workers working in family-based homes. Research question: What are the factors that determine the empowerment of children living in family-based homes? A content analysis research method was applied for the qualitative content data analysis. A criterion sample was used for the participants of the study. They were selected according to the following criteria: 1) social workers working in family-based homes; 2) social workers working in family-based homes with at least two years of experience. The survey was organised in July–October of 2023. The study involved 7 social workers working in family-based homes in different regions of Lithuania.

A total of seven interview texts (of social workers working in family-based homes) were analysed. The qualitative content analysis followed an inductive logic of creating categories and subcategories based on the research data. The results obtained were interpreted and analysed, and associated with the scientific insights of other authors in the discussion part.

The study revealed the factors of the empowerment process in relation to children living in family-based homes and social workers working there. The study identified that one of the empowerment factors associated with children living in family-based homes is the motivation of children to set and achieve goals. The study showed that social workers motivate children living in family-based homes by spending a lot of time talking to them and explaining the importance of having a future goal. Social workers said that motivating children is a process of empowerment, where the most important thing is to be patient and give children time to discover their goals. The study also showed that social workers recognise that encouraging children living in family-based homes to discover their interests, goals and to develop is an important empowerment factor. Social workers make efforts to encourage and empower children to engage in a wide range of activities. Encouragement is another empowerment factor that helps to enable children to achieve new skills and change. That is why social workers talk to children, encouraging them by examples of how to do certain activities. Before carrying out various activities with children, social workers set goals, discuss them and weigh up the possible risks, and even the possible consequences and failures, so that children do not give up if they fail to achieve a goal. Participants of the study said that a lot of effort is required

to empower children, but it is not always easy to do so, as not all children are able to identify their goals. Another important factor related to empowerment of children living in the family-based homes is raising their self-esteem. The results of the study revealed that social workers make efforts to build children's self-confidence and self-esteem, which they see as a very important prerequisite for empowerment, since children with unreasonably low self-esteem easily succumb to the negative influence of other children. Children in family-based homes are also afraid of being ridiculed, they shy away from trying new things, are more likely to lose heart, and often start to doubt themselves: "what if I fail?". Children with low self-esteem are very afraid of criticism, they tend to shrink into themselves, they do not express their thoughts. That is why social workers talk to children living in family-based homes about their self-esteem, allow them to express their thoughts, and strengthen their self-confidence.

The study identified a factor of empowerment that is related to the social workers in the family-based homes, i.e., the social workers' sharing of their good practices with children in the family-based homes. Social workers give children in family-based homes the opportunity to see the variety and benefits of meaningful, enjoyable leisure activities, and to acquire skills that are important to them, such as planning and organising activities. The study identified another important aspect related to social workers – gaining the trust of children in family-based homes. Only by trusting the social worker and feeling cooperative will children living in family-based homes be able to build a solid foundation for the future. It is important for social workers to gain the trust of children living in family-based homes, to help them to develop a sense of self-esteem, appropriate social skills, the ability to communicate and cooperate, to maintain interpersonal relationships and to solve common problems. It is this kind of behaviour that helps children to trust not only the social worker, but also themselves. In addition, establishing a close relationship with the child, creating opportunities for the child to make choices, talking about the possible consequences of one's choices, being with the child, communicating with the child, and solving problems in a constructive way are all important empowerment factors in the family-based home. The results of the study showed that social workers in family-based homes are successful in empowering children by building close relationships with them and fostering the well-being of relationships. It is very important for children to know what social workers expect of them, so it is necessary to be clear about their feelings, goals and expectations. Each of them wants to be significant, not to be excluded, and it is important to notice their positive qualities. The study found that social workers are like a "signpost" and a positive role model for the children to look up to. Children in the family-based homes need to learn from their own experience if they want to change, achieve their goals and improve. It can be argued that the most effective factors in the empowerment of children in the family-based homes are related to the social workers' efforts to empower the children, when they share their good practices, when they empower the children to be confident, when they build close relationships with the children and when they foster the well-being of those relationship.

Keywords: empowerment process, empowerment factors, family-based homes, children, social worker.

Vida Gudžinskienė, socialinių mokslų (edukologijos) daktarė, Mykolo Romerio universiteto Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: gyvenimo įgūdžių ugdymas(-is), ugdymo proceso modeliavimas, sveikatos saugojimas, stiprinimas ir ugdymas, įvairių besimokančių asmenų kompetencijų raiška, socialinių kompetencijų ugdymas, socialinių darbuotojų ir pedagogų rengimas, jų bendradarbiavimas, socialinio darbuotojo ir vaiko teisių apsaugos specialisto bendradarbiavimas.

Vida Gudžinskienė, Doctor of Social Sciences (Education), professor at the Institute of Educational Sciences and Social Work at the Faculty of Human and Social Studies at Mykolas Romeris University. Research areas: modelling of educational process, (self-) development of life skills, health protection, promotion and (self-)education, expression of different student competences, development of social competences, social worker and teacher training, collaboration, collaboration between the social worker and the child rights protection specialist.

Jolita Jurgelevičienė, Mykolo Romerio universiteto Socialinio darbo studijų programos magistrantė, Varėnos socialinių paslaugų centro vyriausioji socialinė darbuotoja. Mokslinių tyrimų kryptys: bendruomeniniuose globos namuose gyvenančių vaikų įgalinimas.

Jolita Jurgelevičienė, Master's degree in Social Work, Mykolas Romeris University, Chief Social Worker at Varėna Social Services Centre. Research interests: empowerment of children living in community care homes.